ROŽŇAVA
v premenách času

Zborník z odbornej konferencie usporiadanej pri príležitosti 730. výročia prvej písomnej zmienky o Rožňave

Ed.
Lenka Bischof

Mesto Rožňava

ROŽŇAVA
v premenách času

Zborník z odbornej konferencie
usporiadanej pri príležitosti
730. výročia prvej písomnej
zmienky o Rožňave

Ed.
Lenka Bischof

Rožňava
2021

ROŽŇAVA V PREMENÁCH ČASU

Zborník z odbornej konferencie usporiadanej pri príležitosti
730. výročia prvej písomnej zmienky o Rožňave

Z produkcie Odboru kultúry, športu a cestovného ruchu
Mestského úradu v Rožňave

Spolupracovali:
Krajský pamiatkový úrad Košice, pracovisko Rožňava, Banícke múzeum v Rožňave, Archív a knižnica Biskupského úradu v Rožňave, Štátny archív v Košiciach, pracovisko Archív Rožňava

Editorka: Mgr. Lenka Bischof, PhD.
Autori: Mgr. Lenka Bischof, PhD.
Mgr. Sylvia Holečková
Ing. Eva Jergová
prof. Mgr. Jaromír Krško, PhD.
Mgr. Edita Kušnierová
Mgr. Silvia Lörinčíková, PhD.
Mgr. Katarína Nádaská, PhD.
Mgr. Valéria Pulenová, PhD.

Zodpovedná redaktorka: Mgr. Lenka Leštáková
Hlavná redaktorka: Mgr. Lenka Bischof, PhD.
Preklady abstraktov do maďarčiny: Veronika Szeghy-Gayer, PhD.
Technická redaktorka: Mgr. Lenka Bischof, PhD.
Grafická úprava a tlač: ADIN, s.r.o.

Za obsah a štylizáciu jednotlivých príspevkov zodpovedajú jednotliví autori.
Zborník neprešiel jazykovou korektúrou. Všetky práva vyhradené.

© Vydavateľ: Mesto Rožňava, 2021

ISBN 978-80-570-3458-2

OBSAH

Úvodný príhovor primátora 5

prof. Mgr. Jaromír Krško, PhD.
Vývin vybraných osadných názvov okresu Rožňava 7

Mgr. Silvia Lörinčíková, PhD.
Najstaršie písomné zmienky o Rožňave v Archíve Biskupského úradu 17

Ing. Eva Jergová
Rožňava vo svetle najstarších archívnych prameňov 28

Mgr. Sylvia Holečková
Cechový život v Rožňave 39

Mgr. Valéria Pulenová, PhD.
Kultúrny a spoločenský život Rožňavy v 19. a začiatkom 20. storočia 54

Mgr. Silvia Lörinčíková, PhD.
Rehoľný život v Rožňave a pamiatky s ním spojené 70

Mgr. Lenka Bischof, PhD.
Rožňavské kúpele v historickej literatúre z konca 18. a 19. storočia 89

Mgr. Valéria Pulenová, PhD.
Z dejín Rožňavského streleckého spolku 122

Mgr. Edita Kušnierová – Mgr. Lenka Bischof, PhD.
Výtvarné tradície Rožňavy 130

Mgr. Katarína Nádaská, PhD.
Inter arma silent musae – dôsledky Barbarskej noci na historické zariadenie kláštora premonštrátov v Jasove 153

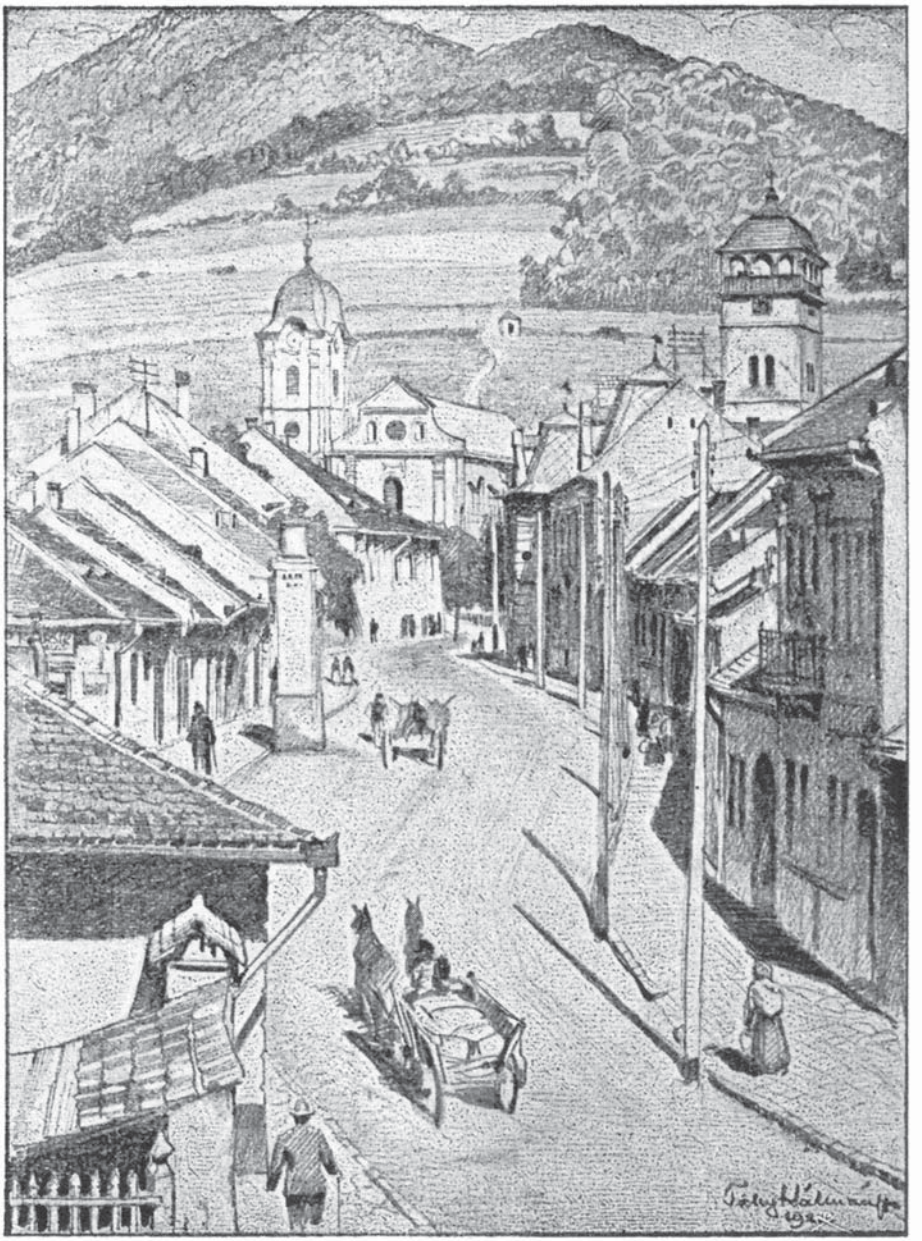

Rožňava *Rozsnyó*

Vývin vybraných osadných názvov okresu Rožňava

prof. Mgr. Jaromír Krško, PhD.
Katedra slovenského jazyka a komunikácie, Filozofická fakulta UMB v Banskej Bystrici

A Rozsnyói járás egyes településneveinek alakulása

A tanulmány a főként Közép-Szlovákia területén fekvő települések nevének etimológiai vizsgálatával foglalkozó Čudnopis című rádióműsor szerkezetét és jelentőségét kívánja bemutatni. Az elemzés középpontjában három település, Rozsnyó (Rožňava), Csucsom (Čučma) és Nadabula áll. A szerző ezeken a példákon keresztül a települések elnevezésének tényleges történetét veti össze a nem tudományos etimológia állításaival, a kérdést szélesebb szláv és indoeurópai nyelvi kontextusba helyezve.

Relácia *Čudnopis*, ktorú vysiela RTVS na stanici Regina stred, sa vysiela od januára 2015[1] s pravidelným vysielacím časom v nedeľu o 7.45. Počas svojej existencie bolo odvysielaných vyše 330 premiérových častí. Základnú zostavu tvoria Mgr. Egon Tomajko – redaktor RTVS a prof. Jaromír Krško z Katedry slovenského jazyka a komunikácie Filozofickej fakulty UMB v Banskej Bystrici.

Relácia má zaužívanú štruktúru pozostávajúcu z niekoľkých častí – v prvej časti redaktor rozhlasu osloví náhodných obyvateľov obce a pýta sa ich na pôvod názvu obce. Najčastejšou odpoveďou býva, že oslovený človek nepochádza z tejto obce, že nevie, prečo sa obec volá tak, ako sa volá. Ale niektoré odpovede respondentov boli naopak veľmi zaujímavé a fundované, čo dokazuje, že mnohí obyvatelia sa zaujímajú o názov svojej obce a poznajú jej históriu, postupné

[1] Celý archív relácie je na adrese https://www.rtvs.sk/radio/archiv/11290/134431. 4. januára 2015 odznela prvá časť Čudnopisu venovaná názvu Banská Bystrica. V archíve sa dá listovať po jednotlivých týždňoch a mesiacoch až do súčasnosti.

formovanie názvu obce, prípadne príbehy spojené s etymológiou názvu. V reláciách sa často stretávame aj s tzv. ľudovou alebo bakalárskou etymológiou, ktorá nevychádza z vedeckých základov opierajúcich sa o historické fakty a o vývinové zmeny v jazyku, ale často takéto etymológie vychádzajú z vymysleného príbehu alebo povesti, ktorá v závere vysvetľuje pôvod názvu. Niektoré príbehy zdôvodňujú názov obce zvukovou zhodou názvu obce s apelatívom, ktoré je súčasťou príbehu. Ľudová etymológia sa môže týkať akéhokoľvek druhu vlastných mien – toponým (chotárnych názvov), hydroným (vodných názvov), speleoným (názvov jaskýň), ale aj krstných mien a priezvisk. Analýzou viacerých druhov vlastných mien v oblasti okresu Rožňava a Gemera sa v posledných rokoch zaoberali najmä Jaromír Krško[2] a Gabriel Rožai[3].

Druhou časťou relácie je priblíženie najstarších foriem názvu, ktoré začínajú prvou písomnou zmienkou o obci. Veľmi často je základným zdrojom informácií Vlastivedný slovník obcí na Slovensku, ale tiež monografie obcí, internetové stránky obcí, ktoré prinášajú zistenia tak renomovaných, ako aj amatérskych historikov. V mnohých prípadoch došlo vďaka relácii *Čudnopis* k úprave najstaršej zmienky o obci a posunutiu prvého zápisu o desiatky rokov do dávnejšej minulosti. Tieto prípady sú výsledkom intenzívnych výskumov historikov a snahy odhaľovať históriu vlastnej obce a regiónu. Najstaršie zápisy osadného názvu (ojkonymá) v niektorých prípadoch odhalili pôvodnú motiváciu názvu, ktorá sa postupom času vytratila z povedomia obyvateľov a došlo k remotivácii – to je práve priestor na ľudovú etymológiu. Strata motivácie vlastného mena je prirodzeným javom a často súvisí s vývinom jazyka a lexiky, pretože niektoré slová zastarávajú, zanikajú reálie, ktoré tieto slová označovali a tieto slová sa postupne vytrácajú zo slovnej zásoby. Vhodnou pomôckou pri analýze historickej lexiky sú etymologické slovníky, ktoré sprostredkúvajú etymologický vývoj lexémy a porovnávajú sémantické zmeny v príbuzných jazykoch, poukazujú na fonologické zmeny v slovách. Historické slovníky (napr. Historický slovník slovenského jazyka) dochovávajú lexiku, ktorá sa čiastočne alebo úplne

---

[2] Výberová bibliografia autora: KRŠKO, Jaromír. *Terénne názvy z Muránskej doliny*. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied UMB Banská Bystrica, 2001. 232 s. ISBN 80-8055-577-X; KRŠKO, Jaromír. Z hydronymie Muránskej planiny. In: *Reussia*, roč. 4, 2007, č. 1-2, s. 21-28. ISSN 1336-345X.

[3] Výberová bibliografia autora: ROŽAI, Gabriel. *Terénne názvy hornogemerských obcí Rejdová a Vyšná Slaná*. [S.l.]: Gabriel Rožai [vlastným nákladom], 2017. 265 s. ISBN 978-80-972667-9-0; ROŽAI, Gabriel. Názvy jaskýň a priepastí Slovenského krasu z hľadiska medzipropriálnych vzťahov. In: *Acta onomastica*, roč. LIX, 2018, č. 2, s. 184-196; ROŽAI, Gabriel. Pamäť a regionálna toponymia (1. časť). In: *Slovenská reč*, roč. 83, 2018, č. 1, s. 47-57; ROŽAI, Gabriel. Pamäť a regionálna toponymia (2. časť). In: *Slovenská reč*, roč. 83, 2018, č. 2, s. 160-173.

vytratila zo slovnej zásoby. Zistiť pôvodné východiskové apelatívum napomáhajú aj nárečové slovníky, konfrontácia výskytu skúmaného názvu s geomorfologickou charakteristikou okolia, analýza flóry a fauny a širší onymický kontext – niektoré ojkonymá totiž tvorili sústavu strážnych hradov, sústavu tzv. služobníckych osád, prípadne oblasť bola zameraná na výrobu konkrétnych výrobkov, služieb pre šľachtický alebo kráľovský dvor atď. Preto Rudolf Krajčovič vníma mnohé slovenské osadné názvy ako živú kroniku slovenských dejín, čo ho viedlo k napísaniu pozoruhodnej a zaujímavej knižky *Živé kroniky slovenských dejín skryté v názvoch obcí a miest*.[4]

Geomorfologická charakteristika oblasti a jej strategická dôležitosť podnietila napríklad výstavbu strážnych hradov a hradísk v oblasti Váhu (tu máme sústavu strážnych hradov Ľuborča, Borčice, Bolešov, Bohunice, Mojtín, Milochov, Kotešov), pri Ipeľskej ceste, v južnej časti Podunajskej nížiny, pri Soľnej ceste v Potisí – išlo o stráženie dôležitých obchodných trás na území Veľkej Moravy. Tieto hrady spravovali slovenskí veľmoži podriadení centrálnej moci, ako o tom svedčia názvy osád, ktoré častokrát obsahujú slovanské šľachtické mená – Sebeslavce, Sebedražie, Mojtín, Motešice, Pribeta, Setech, Trebušovce, Ľuborča, Bezded, Neded a pod. Podmienkou vzniku osád s názvami motivovanými mlynmi – Mlyňany, Mlynárce, Mlynárovce atď. bol vodný tok v ich blízkosti. Sústavu služobníckych osád špecializovaných na konkrétnu výrobnú činnosť tvoria napr. osady Tesáre, Štitáre, Hrnčiarovce, Zlatníky, Kováčová, sústavu osád spolupracujúcich pri určitej výrobnej činnosti reprezentujú napr. názvy Brezolupy, Miezgovce, Dechtice. Odlíšiť motiváciu názvov Štítnik a Štitáre vieme takisto vďaka historickým súvislostiam – etymologickým rozborom názvu Štitáre dospejeme k záveru, že názov vznikol z pôvodného označenia štitári, t. zn. výrobcovia štítov, ktoré sa transformovalo do názvu obce Štitári, v ktorej títo výrobcovia žili. Keďže ide o životnú formu označujúcu ľudí a nie osadu, názov osady (ojkonymum) má neživotnú formu Štitáre. Pri názve Štítnik by bola motivácia výrobou štítov mylná, hoci základom názvu je takisto apelatívum štít.[5]

[4] KRAJČOVIČ, Rudolf. *Živé kroniky slovenských dejín skryté v názvoch obcí a miest*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2005, 230 s. ISBN 80-88878-99-3.

[5] Na internetovej stránke obce Štítnik sa v historickej časti objavujú aj dve etymológie názvu: *„Názov obce (Chytnek, Chetnug, Chetnek, Citnik, Czethnek, Schitnek, Schitnik) je odvodený buď z mena výrobcov štítov, alebo súvisí s označením uhliarskych milierov (vulgo sczyty).“* Dostupné na internete:<https://www.obecstitnik.sk/nasa-obec> [cit. 2021-10-27]. Obidve interpretácie sú však mylné. Prvú etymológiu vyvraciame v texte nižšie, druhá vznikla chybným spojením apelatíva *štít* s apelatívom *šteť* – zorané pole po úhore, kde bolo predtým uhlisko. Bližšie pozri: Výraz „šteť“. In: *Historický slovník slovenského jazyka z r. 1991 – 2008*. Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV. Dostupné na internete: <https://slovnik.juls.savba.sk/?w=%C5%A-

V stredoveku sa vďaka ťažbe a spracovaniu železnej rudy stala osada mestečkom – v roku 1320 dostal Štítnik právo mýta a trhu, v roku 1328 dostal mestské výsady podľa krupinského práva a dokonca právo meča. V minulosti tu pracovalo 10 slovenských pecí a 10 hámrov a 2 vysoké pece, mesto bolo chránené vodným hradom, blízkymi močiarmi a plochami porastenými tŕním (o čom svedčí názov časti Štítnika – Trnová). Tieto historické fakty nás oprávňujú uvažovať o motivácii ojkonyma priamo slovom *štít* – mesto chránilo prístupové cesty ako štít – na tieto účely bolo opevnené, spracúvaná železná ruda mohla byť v prípade nebezpečenstva využitá na výrobu účinných zbraní.

Praslovanské apelatívne východisko názvu obce je často spojené so širším porovnaním v rámci slovanského geopriestoru – rovnako motivované ojkonymá môžu mať rovnaké alebo podobné podmienky, ktoré sa prejavili ako motivanty pri výbere apelatíva transformujúceho sa do výsledného ojkonyma. Najčastejšie sa nájdu paralelné názvy v rámci západoslovanských jazykov – v češtine, poľštine, ale porovnávať možno aj výskyt ojkoným medzi ostatnými slovanskými jazykmi – v srbčine, chorvátčine, ukrajinčine, ruštine… Napr. výklad názvu Podmanín vychádza z pôvodnej predložky *pod* a apelatíva *manín*, ktoré označovalo neschodný priestor bez ciest. Podobný geomorfologický priestor nájdeme v Bosne a Hercegovine, kde sa nachádza Manjin Vrh, je tam aj vrchol hory Manjača, v Srbsku je horská oblasť Manjinac. Ak vychádzame z motivácie ojkonyma osobným slovanským menom, paralely môžeme nájsť aj v iných slovanských jazykoch – jedným z výkladov slovenského ojkonyma Nenince je, že bolo motivované osobným menom **Nenъ*, ktoré sa vyskytuje v srbčine, chorvátčine, ruštine, poľštine – preto nájdeme obce *Nenovići* v Bosne, *Nenьkoviči* na Ukrajine, *Nieniewo* v Poľsku.

Nosnou časťou relácie *Čudnopis* je etymologický výklad názvu obce, prípadne doplňujúce otázky redaktora a vysvetlenie ďalších zaujímavostí o názve, prípadne doplnenie zaujímavostí o obci. Časť Čudnopisu venovaná názvu Rožňava, mala premiéru 7. mája 2017.[6] Dejiny mesta sú bezprostredne spojené s baníctvom a nemeckými prisťahovalcami, ktorí boli pozývaní do Uhorska práve kvôli zvýšeniu ťažby drahých kovov a nerastných surovín. Lákadlom pre nemeckých hostí, ktorí prichádzali do Uhorska po pustošivých tatárskych nájazdoch, mala byť predovšetkým zlatá a strieborná ruda, ale neskôr sa tu ťažila aj meď a železná ruda. Najstaršia písomná zmienka pochádza z roku 1291 – ide o zápis darovaného územia kráľa Ondreja III. ostrihomskému arcibiskupovi

1te%C5%A5&c=D3ee> [cit. 2021-10-27].

[6] Bližšie pozri Archív RTVS. Dostupné na internete: <https://www.rtvs.sk/radio/archiv/11290/668060>.

Lodomírovi. V tejto darovacej listine je Rožňava zapísaná v podobe *Rosnoubana*.[7] V 14. storočí dostala Rožňava prvé privilégiá a kráľ Ľudovít I. ju povýšil na mesto. Za vlády kráľa Žigmunda v roku 1410 sa spomína ako slobodné kráľovské banské mesto. V ďalších historických zápisoch je Rožňava zapísaná takto: 1320 *Rosnobana*, 1323 *Rosnobana, Rusnobana*, 1391 ako *Rosnowbanya, Rosnobanya*, 1525 *Rosnauia*, 1773 *Rosnyó, Rossenau, Rossnawa*, 1786 *Rosenau, Rožnawa, Rosnavia, Rozsnyo-Bánya, Rózsabánya*, 1808 *Rosnavia, Rozsnobánya, Rosenau, Rožňawa*, 1863 – 1877 *Rosnyó*, 1882 – 1913, 1938 – 1945 *Rozsnyó*, 1920 *Rožňava*, 1927 – 1938, 1945 – 1948 *Rožňava, Rozsnyó*, 1948 – *Rožňava*. Na internetovej stránke mesta je okrem dôležitých historických medzníkov mesta aj výklad pôvodu názvu Rožňava. Píše sa tam, že *„mesto bolo pomenované Rožňavou podľa názvu mimoriadne výnosnej bane: Rosnoubana (Rozsnyóbánya, Rosenau).“*[8] Najstarší názov *Rosnoubana* je kompozitným (zloženým) názvom, preto ho môžeme rozdeliť na dve časti – základom je časť *Rosnou,* čo predstavuje východiskový tvar ojkonyma Rožňava, druhá časť *bana* je apelatívum *baňa*. Čiže názov *Rosnoubana* môžeme rekonštruovať ako **Rožňavská baňa*. Tento názov vznikol z ojkonyma Rožňava, teda osada existovala už pred rokom 1291. Zápis je zároveň svedectvom, že osada sa „zviditeľnila“ svojim baníctvom po príchode Nemcov. Ďalším faktom je, že išlo o prvotné pomenovanie, pretože šachty a štôlne sa podľa zvyklostí pomenúvali prevažne podľa mien svätcov (tzv. patrocíniá), ktorí na seba „preberali zodpovednosť“, teda jednotliví svätí mali byť zárukou, že baňa bude výnosná a hlavne, že tam nebudú banské nešťastia. Etymológiou názvu Rožňava, ktorá je akceptovaná a prijímaná širokou lingvistickou obcou, a ktorá má paralely aj v iných jazykoch, je, že názov vznikol adaptáciou nemeckého názvu *Rosenau* (die *Rose* – ruža, die *Au* – niva, lúka), čiže išlo o pomenovanie miesta porasteného ružami. Prvotné bolo teda toponymum, ktoré sa transformovalo do ojkonyma tzv. transonymizáciou (pôvodný názov sa len prenesie na nový objekt bez zmeny svojej formy – napr. potok Krupina – osada Krupina, rieka Nitra – mesto Nitra – hotel Nitra).[9] Pôvodne nemecký

[7] Bližšie k najstaršej písomnej zmienke o Rožňave v štúdii Mgr. Silvie Lörinčíkovej, PhD. z Archívu a knižnice Biskupského úradu v Rožňave s názvom *Najstaršie písomné zmienky o Rožňave v Archíve Biskupského úradu*, ktorá sa venuje podrobnej diplomatickej a obsahovej analýze listiny. Kompletný prepis listiny pozri tiež: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Studio et opera Georgii Fejer bibliothecarii regii. Tomus sextus. Volumen I.* Budae: Typis Typogr. Regiae Universitatis Ungaricae 1830, s. 100-104.

[8] Bližšie pozri: *Stručná história mesta* na oficiálnej stránke mesta Rožňava: <https://www.roznava.sk/historia> [cit. 2021-10-27].

[9] Bližšie: KRŠKO, Jaromír. *Úvod do toponomastiky*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

názov sa rýchlo a pomerne ľahko adaptoval do domáceho jazyka, pretože bol zrozumiteľný – slovo ruža sa do slovenčiny dostalo zo starej hornej nemčiny (röse)[10], druhá časť *Au* – niva, lúka je podobná prípone, ktorá sa v minulosti používala pri tvorení hydroným (vodných názvov) – Bebrava, Jelšava, Myjava… Maďarská podoba Rozsnyó je priamym prevzatím nemeckej podoby. A podobné paralely ako názov Rožňava nájdeme aj v názve Rožnov pod Radhoštěm v Českej republike,[11] reálnosť tohto výkladu podporujú aj iné takto motivované mestá – Ružomberok, Rožmberg nad Vltavou, Rožmitál.

S Rožňavou bola stovky rokov spojená Čučma. V *Čudnopise* sme sa venovali výkladu jej názvu 23. augusta 2020.[12] Najstarší zápis obce pochádza z roku 1413 v podobe *Chuchom* a v tom istom roku bola podľa nariadenia správcu arcibiskupských majetkov Barnabáša Branchaiho pripojená k Rožňave. Osada je však staršia – vznik sa predpokladá v prvej polovici 14. storočia, pretože v listine z roku 1339 sa spomína, že obyvatelia obce mali právo voľby richtára, obec sa však v listine priamo nespomína. Obyvatelia Čučmy mali právo slobodnej voľby richtára a Rožňave neplatili poddanskú, ale pozemkovú daň, tzv. *terragium*, a tým sa považovali za rovnocenných s občanmi Rožňavy. V priebehu stredoveku sa Čučma viackrát pokúšala o osamostatnenie, toto úsilie bolo zavŕšené až 1. júla 1990. História Čučmy je, podobne ako Rožňavy, spojená s nemeckými banskými odborníkmi a ťažbou nerastných surovín – predovšetkým zlata, striebra, medi, antimónu, mangánu a železnej rudy. Ďalšie historické podoby Čučmy boli zápisy z roku 1548 *Chuchon, Chuchun, Czywczion*, ďalšími historickými zápismi sú podoby z rokov 1773 *Csucsom, Czučžom*, 1786 *Cschucschom*, 1808 *Csucsom, Czučma*, 1863 *Csúcsom*, 1873 – 1913, 1938 – 1945 *Csucsom*, 1920 *Čučma*, 1927 – 1938, 1945 – 1948 *Čučma, Csucsom*, v rokoch 1948 – 1960 bola podoba *Čučma* a od roku 1990 je *Čučma* samostatnou obcou.

Pri hľadaní motivácie pomenovania Čučma nám pomôže celková geomorfologická charakteristika prostredia, v ktorom bola obec založená. Čučma leží pri sútoku Rožňavského a Čučmianskeho potoka na začiatku Majerskej doliny. V bezprostrednej blízkosti obce sa nachádza na západe vrch Dubníky (578 m n. m.) a z východnej strany obkolesujú obec Ostrý vrch (882 m n. m.) a Malý Ostrý vrch (807 m n. m.). Samotná Čučma leží v nadmorskej výške 447 m n. m., takže

– Belianum, Filozofická fakulta, 2014, s. 27. ISBN 978-80-557-0729-7.

10 Pozri: KRÁLIK, Ľubor. *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava: VEDA, 2015, s. 516. ISBN 978-80-224-1493-7.

11 LUTTERER, Ivan – MAJTÁN, Milan – ŠRÁMEK, Rudolf. *Zeměpisná jména Československa*. Praha: Mladá fronta, 1982, s. 262.

12 Bližšie pozri Archív RTVS. Dostupné na internete: <https://www.rtvs.sk/radio/archiv/11290/1401462>.

prevýšenie Ostrého vrchu voči obci je 435 m. Tento dominantný objekt sa stal východiskom motivácie názvu Čučma. Názov obce súvisí s praslovanským apelatívom *čuka / čukъ*, čo znamená štít hory. Keďže ide o praslovanské apelatívum, jeho podoby nájdeme aj v iných slovanských jazykoch, predovšetkým v južnoslovanských jazykoch – v srbčine a chorvátčine slovo *čuka* znamená hora, vyvýšenina, štít hory, v bulharčine a macedónčine slovo *čuka* označuje skalnatý štít hory, skalnatú vyvýšeninu. V týchto jazykoch existuje aj apelatívum *čukal, čukla*, ktoré takisto označujú ostrý horský štít, skalnú vyvýšeninu. Názov obce vznikol tak, že k slovnému základu *čuč-* sa pridala prípona *-ma*, ako súčasť tvarov prítomného príčastia pasívneho tvorených od slovies vedom, vedoma, vedomo (slovotvorbou sú blízke príslovky tvorené od slovies – napr. vedmo (dnes vedomky) bolo utvorené zo slovesa vedieť, kradmo – zo slovesa kradnúť, ležmo – od ležať, rozkročmo – rozkročiť...). Prípona *-ma* sa v rovnakej podobe uplatnila napr. aj pri názve Drietoma.

Praslovanské apelatíva *čuka / čukъ*, ktoré sú základom pre názov Čučma, sa vyvinuli z indoeurópskeho prajazyka, v ktorom mali podobu *keuk-/kouk-*. Paralely preto nájdeme aj v iných indoeurópskych jazykoch – napr. litovské *kaukaras* znamená vyvýšenina, vrch, lotyšské *kukurs* je hrb, rovnaké indoeurópske východisko má aj pohorie Kaukaz.[13] V súvislosti so zmiešaným slovensko-maďarským jazykovým prostredím je namieste aj úvaha, či názov Čučma nevznikol z maďarčiny, pretože slovo *csúcs* znamená vrchol hory, končiar. Ani táto priama motivácia sa nedá vylúčiť, ale predpokladáme, že maďarské slovo *csúcs* môže mať pôvod v južnoslovanských jazykoch a maďarčina sa pri kontakte so Slovanmi obohatila aj o apelatíva *čuka / čukъ* označujúce horský štít, skalnú vyvýšeninu.

Súčasťou Rožňavy je od roku 1960 obec Nadabula, ktorá vznikla v druhej polovici 14. storočia a je takisto bezprostredne spojená s ťažbou nerastných surovín, predovšetkým zlata, striebra, medi a ortuti. Najstarší zápis obce pochádza z roku 1414, kedy sa spomína ako *Nadobolya*.[14] Ďalšie historické podoby obce pochádzajú z rokov 1773, 1786 *Nadabula, Nadebula*, 1808 *Nadabula, Nedebula*, 1863 – 1902 *Nadabula*, 1907 – 1913, 1938 – 1945 *Sajóháza*, 1920 – 1938, 1945 – 1960 *Nadabula* a na mapách vojenských mapovaní má obec takúto podobu: I. VMp. (1782 – 1784) *Nadabula*, II. VMp. (1852)

---

13 ONDRUŠ, Šimon. *Odtajnené trezory slov. I. diel.* Martin: Matica Slovenská, 2000, s. 47. ISBN 80-7090-530-1.

14 STANISLAV, Ján. *Slovenský juh v stredoveku. II. diel.* Bratislava: Literárne informačné centrum, 2004, s. 305. ISBN 80-8878-89-6. Vlastivedný slovník obcí na Slovensku uvádza ako najstarší rok prvej zmienky rok 1413 podobu *Nadabolya. Vlastivedný slovník obcí na Slovensku, 2. časť.* Ed. Miroslav Kropilák. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV Bratislava, 1977, s. 500.

Nadabula (s. *Nedebula*), III. VMp. (1883) *Nadabula*. Podoba názvu v rokoch 1907 – 1913 a 1938 – 1945 bola *Sajóháza* – motivácia vychádza z maďarskej podoby názvu rieky Slaná (*Sajó*), ktorá obcou preteká a maďarského apelatíva *háza* – domov, domovina. So samotným pôvodom názvu *Nadabula* je to zložitejšie. Slavista Ján Stanislav používa názov s mäkkým ľ vo forme *Nadaboľa*, pretože vychádza z najstaršieho zápisu z roku 1414 *Nadabolya* a pri etymológii vychádza z praslovanského základu „*dъbolь* alebo *dъblь* (?)“,[15] pričom sa odvoláva na dielo renomovaného etymológa a slavistu Maxa Vasmera, ktorý v práci Die Slaven in Griechenland (1941) na s. 74 píše: *„Vielleicht ist auszugehen von einem slav. *dъblь bzw. *dъbolь, das allerdings nur im slovak. dbol »Bienenstock« vorliegt und das Berneker EW I 242 zu abg. dьbrь »Schlucht, Kluft, Tal« stellt.“* J. Stanislav zároveň vysvetľuje aj zmenu hlásky *a* – *„hláska a po d môže byť ako v daska, alebo je to maď. jav“*. [16] Z etymologických praslovanských východísk **dъbolь* / **dъblь* však v slovenčine (okrem názvu Nadabula, resp. *Dabula) nemáme žiadne slovo. K týmto základom je najbližšie apelatívum *debra*, ktoré znamená *úžľabina, roklina, výmoľ*.[17] Toto apelatívum vzniklo z praslovanskej podoby **dъbrь*. Význam tohto apelatíva by zodpovedal miestu, kde osada Nadabula leží – ide o prietok Slanej medzi pohoriami smerom z Rožňavy do Betliara. Východiskom názvu Nadabula mohlo byť pôvodné toponymum *Dabula*, ktoré vzniklo z apelatíva **dabula* označujúce úžľabinu, výmoľ a názov osady vznikol splynutím pôvodnej predložky *na* a toponyma **Dabula*. Predložka označovala smer k toponymu z pozície pomenúvateľa.[18] Milan Majtán pri slove debra zároveň konštatuje, že toto apelatívum a jeho varianty sa *„nachádzajú hromadne iba na časti východného Slovenska a to v obciach so slovenským i s ukrajinským a rusínskym obyvateľstvom“*.[19] Najzápadnejšou osadou s rusínskym obyvateľstvom je obec Pača ležiaca východne od Rožňavy. Názov Nadabula vznikol ako kompozitum z predložky a toponyma a z pravopisnej stránky sa skloňuje ako substantívum podľa vzoru žena – genitív singuláru má teda podobu *z Nadabuly*, D. sg. *Nadabule*, A. sg. *Nadabulu,* L. sg. *o Nadabule*, I. sg. *s Nadabulou.*

Na záver môžeme konštatovať, že rozhlasová relácia *Čudnopis*, ktorá prináša pohľad jazykovedca na etymológiu zaujímavých náz-

[15] STANISLAV, Ján. *Slovenský juh v stredoveku. II. diel.* Bratislava: Literárne informačné centrum, 2004, s. 305. ISBN 80-8878-89-6.

[16] Tamže.

[17] MAJTÁN, Milan. *Z lexiky slovenskej toponymie*. Bratislava: VEDA, 1996, s. 34. ISBN 80-224-0480-2.

[18] Pomenovanie prišlo pravdepodobne z Rožňavy, ale mohlo to byť aj zo smeru od Betliara, historické súvislosti medzi Nadabulou a Rožňavou sú však v prospech názvu od Rožňavy.

[19] Tamže.

vov slovenských obcí (prevažne zo stredného Slovenska) je dôležitou súčasťou priblíženia jazykovedy laickej verejnosti. Na druhej strane relácia podnecuje obyvateľov obcí pátrať po minulosti obce, v ktorej žijú. Analýzy názvov zároveň ukazujú na bohatú históriu slovenských obcí, krásu slovenského jazyka, rôzne etnické zloženie, etnické pohyby, pracovné zameranie osád a život bežných ľudí v minulosti. Relácia *Čudnopis* má pomerne vysokú sledovanosť a možno aj preto existuje nepretržite už sedem rokov.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

LITERATÚRA

HOSÁK, Ladislav – ŠRÁMEK, Rudolf. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku, část M – S*. Brno: Nakladatelství PhDr. Ivo Sperát, 2020. 538 s. ISBN 978-80-87542-32-3.

KRAJČOVIČ, Rudolf. *Živé kroniky slovenských dejín skryté v názvoch obcí a miest*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2005. 230 s. ISBN 80-88878-99-3.

KRAJČOVIČ, Rudolf. *Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladom názvov obcí a miest (9)*. In: *Kultúra slova*, roč. 42, 2008, č. 3, s. 165. ISSN 0023-5202.

KRÁLIK, Ľubor. *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava: VEDA, 2015, 700 s. ISBN 978-80-224-1493-7.

KRŠKO, Jaromír. *Terénne názvy z Muránskej doliny*. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied UMB Banská Bystrica, 2001. 232 s. ISBN 80-8055-577-X.

KRŠKO, Jaromír. Z hydronymie Muránskej planiny. In: *Reussia*, roč. 4, 2007, č. 1-2, s. 21-28. ISSN 1336-345X.

KRŠKO, Jaromír. *Úvod do toponomastiky*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici – Belianum, Filozofická fakulta, 2014. 176 s. ISBN 978-80-557-0729-7.

LUTTERER, Ivan – MAJTÁN, Milan – ŠRÁMEK, Rudolf. *Zeměpisná jména Československa*. Praha: Mladá fronta, 1982. 376 s.

MAJTÁN, Milan. *Z lexiky slovenskej toponymie*. Bratislava: VEDA, 1996. 191 s. ISBN 80-224-0480-2.

ONDRUŠ, Šimon. *Odtajnené trezory slov*. I. diel. Martin: Matica Slovenská, 2000, 240 s. ISBN 80-7090-530-1.

ROŽAI, Gabriel. Lexikálno-sémantické aspekty speleoným v Slovenskom krase. In: *Slavica Iuvenum XVI. Mezinárodní setkání mladých slavistů, 31. 3. a 1. 4. 2015.* Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2015, s. 57-69. ISBN 978-80-7464-784-0.

ROŽAI, Gabriel. Odraz nárečovej lexiky slovenského a inojazyčného pôvodu v toponymii severozápadnej časti Slanskej doliny v Gemeri. In: *19. slovenská onomastická konferencia (Bratislava 28. – 30. apríla 2014)*. Ed. Iveta Valentová. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra, 2015, s. 344-352. ISBN 978-80-224-1426-5.

ROŽAI, Gabriel. *Terénne názvy hornogemerských obcí Rejdová a Vyšná Slaná*. [S.l.]: Gabriel Rožai [vlastným nákladom] , 2017. 265 s. ISBN 978-80-972667-9-0.

ROŽAI, Gabriel. Názvy jaskýň a priepastí Slovenského krasu z hľadiska medzipropriálnych vzťahov. In: *Acta onomastica*, roč. LIX, 2018, č. 2, s. 184-196. ISSN 1211-4413.

ROŽAI, Gabriel. Pamäť a regionálna toponymia (1. časť). In: *Slovenská reč*, roč. 83, 2018, č. 1, s. 47-57. ISSN 0037-6981.

ROŽAI, Gabriel. Pamäť a regionálna toponymia (2. časť). In: *Slovenská reč*, roč. 83, 2018, č. 2, s. 160-173. ISSN 0037-6981.

STANISLAV, Ján. *Slovenský juh v stredoveku*. II. diel. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2004, 533 s. ISBN 80-8878-89-6.

I. VM – *I. vojenské mapovanie – Az első katonai felmérés*. Budapest: Arcanum, 2004 (DVD vydanie).

II. VM – *II. vojenské mapovanie – A második katonai felmérés*. Budapest: Arcanum, 2005 (DVD vydanie).

III. VM – *III. vojenské mapovanie – katonai felmérés*. Budapest: Arcanum, 2006 (DVD vydanie).

Vlastivedný slovník obcí na Slovensku, 2. časť. Ed. Miroslav Kropilák. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV Bratislava, 1977, 520 s.

ONLINE ZDROJE

Stručná história mesta. Dostupné na internete: <http://www.roznava.sk/historia> [cit. 2021-10-27].

Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV. *Názvy obcí Slovenskej republiky*. Dostupné na internete: <https://slovnik.juls.savba.sk/?w=Ro%C5%BE%C5%88ava&s=exact&c=Gc0a&d=kssj4&d=psp&d=sssj&d=sssj2&d=scs&d=sss&d=peciar&d=hssjV&d=bernolak&d=obce&d=priezviska&d=un&ie=utf-8&oe=utf-8>[cit. 2021-10-27].

Štítnik – oficiálne stránky obce. Naša obec. Dostupné na internete: <https://www.obecstitnik.sk/nasa-obec > [cit. 2021-10-27].

Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV. *Historický slovník slovenského jazyka z r. 1991 – 2008*. Dostupné na internete: <https://slovnik.juls.savba.sk/?w=%C5%A1te%C5%A5&c=-D3ee> [cit. 2021-10-27].

MEDAILÓNY AUTOROV

prof. Mgr. Jaromír Krško, PhD.

Vyštudoval vedný odbor slovenský jazyk na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, kde získal titul docent. Od roku 2007 pôsobí na Univerzite Mateja Bela, kde v odbore všeobecná jazykoveda získal najvyšší akademický titul profesor. Jeho vedecké skúmania sa často zameriavajú na výskum vlastných mien a ich etymológie.

Mgr. Silvia Lörinčíková, PhD.

Vyštudovala vedný odbor muzeológia na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici. Doktorandské štúdium v odbore história absolvovala na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského a v školiacom pracovisku v Historickom ústave SAV v Bratislave. Dlhoročne pôsobila v Slovenskom národnom múzeu-Múzeu Betliar, kde sa zaoberala históriou a zberateľstvom rodu Andrássyovcov. V súčasnosti pracuje v archíve a knižnici Biskupského úradu v Rožňave a venuje sa cirkevným dejinám mesta a regiónu.

Ing. Eva Jergová

Študovala na Vysokej škole poľnohospodárskej v Nitre, svoje vedomosti v odbore archívnictva si rozšírila absolvovaním dvojročného kvalifikačného kurzu. V štátnom archíve pracuje od roku 1991. V roku 2007 jej bola udelená Križkova medaila za zásluhy o rozvoj slovenského archívnictva. Popri svojej funkcii vedúcej Štátneho archívu v Košiciach, pracovisko Archív Rožňava, sa venuje predarchívnej starostlivosti, spracovávaniu fondov a výskumným prácam.

Mgr. Sylvia Holečková

Vyštudovala históriu na Fakulte humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Pracuje v Baníckom múzeu v Rožňave na úseku histórie. V rámci odbornej múzejnej práce sa venuje výstavnej činnosti a výskumu gemerského regiónu so zameraním na históriu Rožňavy a jej okolia.

Mgr. Valéria Pulenová, PhD.

Vyštudovala odbor Archívnictvo na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove, kde absolvovala aj doktorandské štúdium v odbore slovenské dejiny. Pracuje v súkromnom sektore. Venuje sa dejinám Rožňavy v 19. a na začiatku 20. storočia s dôrazom na spolkový život, dejiny školstva a knižnej kultúry.

Mgr. Lenka Bischof, PhD.

Vyštudovala dejepis a politológiu na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove, kde získala aj vedecko-akademický titul PhD. v odbore slovenské dejiny. Pracovala v Slovenskom národnom múzeu-Múzeu Betliar a v Štátnej vedeckej knižnici v Prešove na Oddelení historických knižničných fondov ako retrospektívny bibliograf a aktuálne je zamestnankyňou Krajského pamiatkového úradu v Košiciach, pobočka Rožňava, venuje sa najmä novovekým dejinám a dejinám knižnej kultúry.

Mgr. Edita Kušnierová

Vyštudovala vedu o výtvarnom umení a estetiku na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Počas svojej dlhej kariéry pracovala ako historička umenia v oblasti štátnej pamiatkovej starostlivosti (Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti, neskôr Krajský pamiatkový úrad, pracovisko Rožňava), niekoľko rokov aj v oblasti múzejníctva (Múzeá v Antole, Brodzanoch a Galéria Baníckeho múzea v Rožňave). Počas svojej praxe sa venovala hlavne pamiatkovej obnove historickej architektúry, stredovekým nástenným maľbám a reštaurovaniu hnuteľných výtvarných pamiatok. Od roku 2010 je v dôchodku.

Mgr. Katarína Nádaská, PhD.

Vyštudovala históriu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského, kde absolvovala aj doktorandské štúdium. Pracuje vo Východoslovenskej galérii v Košiciach na úseku odborných činností. Venuje sa výskumu rôznych tém kultúrneho dedičstva vo vzťahu k zbierke Východoslovenskej galérie.

ROŽŇAVA V PREMENÁCH ČASU

Zborník z odbornej konferencie usporiadanej pri príležitosti
730. výročia prvej písomnej zmienky o Rožňave

Zodpovedná redaktorka: Mgr. Lenka Leštáková
Hlavná redaktorka: Mgr. Lenka Bischof, PhD.
Technická redaktorka: Mgr. Lenka Bischof, PhD.

Obálka:
Panoráma Rožňavy. Autor: Kálmán Tichy. Foto: Ing. Karol Tomány
Dobová pohľadnica. Zdroj: Archív KPU Košice, pracovisko Rožňava

Foto na s. 4:
Dobová pohľadnica – pohľad na dnešnú Šafárikovu ulicu.
Autor: Kálmán Tichy. Zdroj: Archív KPU Košice, pracovisko Rožňava

Grafická úprava a tlač: ADIN, s.r.o.
Rok vydania: 2021
Počet strán: 168
Vydanie: prvé

ISBN 978-80-570-3458-2

ISBN 978-80-570-3458-2